

מוסרה

כתב עת מבית "הלכה ומסורה" • חדש תמוז תשפ"ה • גיליון נ"ח • שנה ה' • mosera7156287@gmail.com
מפעל "ארחות הלכה" מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

דבר מו"ר ראש המוסדות

מו"ר כה"ר הגאון המקובל רבי עזריאל מנצור שליט"א
ראש מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

ידיעת צור העולמים - ערובה להשגחה פרטית

הכתובה בתורה, ומיישר דרכו ומעשיו על פיה.

ונראה כי כל היסודות האלו אשר כתב רבנו בלשוננו זה, הם רמוזים בפרשיות הכתובות במזוזה, **שכן היסוד הראשון** שפוגש ביחוד שמו, הוא ענין הפסוק הראשון שבקריאת שמע, שאמר ה' אלהינו ה' אחד, והיינו שאין עוד מלבדו אחד כאמתתו אחד. **והיסוד השני** שאמר "ויזכור אהבתו" הוא ענין פסוק ואהבת את ה' וכו'. **והיסוד השלישי** שהוא להתעורר משנתו וטעיותיו בהבלי הזמן, הם נרמזים בהמשך לשון הפסוק, שאמר בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. והיינו שכל ענייני העולם הזה של המעשים וקיצוצי הממון והתענוגות הם הבלי הזמן, אשר אין בהם תכלית. **והיסוד הרביעי** שהוא ענין ידיעת צור וכו' נרמז בפסוק והיו הדברים האלה על לבבך וכו', והיינו שעל ידי שלימוד התורה וקיום מצוותיו יתברך יהיו בלבו של האדם, אזי יזכה אל התכלית האמיתית העומדת לקיום אין סופי. והיא ידיעתו של הקדוש ברוך הוא, בבחינת דע את אלהי אביך ועבדוהו.

ועד כאן הוא לענין המזוזה, חיובה, התוצאות הנמשכים ממנה, והסיבה שצטוונו לקביעתה בפתח הבית, לזכירתו יתברך בכל כניסה ויציאה, וכן לטעם כתיבת פרשת שמע, ופרשת והיה במזוזה. **ויש להוסיף ולומר** כי כאשר אדם יזכה להגיע למדרגה זאת וילך בדרכי מישרים, אזי ימצא את עצמו תחת השגחתו ושמירתו התמידית של ה' יתברך, להנצל מכל מיני מקרים רעים המתרגשים לבוא בעולם.

אביא את דברי רבנו הרמב"ם ומוסרו מסוף פרק ו מהלכות מזוזה, אשר כתב בזה הלשון "חייב אדם להזהר במזוזה, מפני שהיא חובת הכל תמיד. וכל זמן שיכנס ויצא, יפגע ביחוד השם, שמו של הקדוש ברוך הוא ויזכור אהבתו, ועורר משנתו וטעיותיו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידיעת צור העולם. ומיד הוא חוזר לדעתו, והולך בדרכי מישרים. עכ"ל. **יש לשאול** אחר שתכליתו של הרמב"ם הוא לכתוב את ההלכה וקיומה, והיא שחייב כל אחד ואחד מישראל במצוות מזוזה, וקיום מצוותה הוא תמיד. והיינו שאין היא כמצוות תפילין ומצוות ציצית, שיש זמנים שאין בהם חיוב. אם כן מה טעמו להמשיך את לשון ההלכה במוסרו זה, וחזוק הדברים שכתב, ובפרט בלשונות אלו שהעלה. **ולכן אומר** כאשר אני מתבונן בלשוננו זה, מוצא אני מספר מונחים שהעלה בדבריו, ופשוט עד למאד כי כל מלה ומלה אשר כתב, היא מאוד שקולה. **אשר על כן** אעלה את אשר יחזון בעל הדעה העליונה. **הנה המונח הראשון** הוא ענין הפגישה ביחוד שמו יתברך והיה ב". **והשני** הוא ענין זכירת אהבתו. **והשלישי** הוא ענין שיתעורר משנתו וטעיותיו בהבלי הזמן. **והרביעי** הוא ידיעת צור העולם שענין ידיעתו הוא עומד לעולם וכו'.

והתוצאה שבאה אל האדם בהתבוננותו זאת, היא כי על ידי היסודות הנזכרים כאן אזי מתיישבת דעתו של האדם ללכת בדרכי ישר. **והיינו** אחר שידע את צור העולם, על ידי ידיעתו זו חוזר לאותה הדעה

מהשבה כהלכה

כה"ר הגאון רבי יוסף מלכיהל שליט"א
רב מזרח העיר רחובות וראש כולל "יד לשבים"

מבט אמוני על מאורעות התקופה

לשלום והעמידנו מלכנו לחיים טובים ולשלום" זאת אמונתנו. **ואכן בתוך הסערה**, אנו עדים להצלחות מופלאות שמכוונות בדיוק לפגיעה במוקדי הכוח, הסמל והגאווה של אומות העולם. כוחות הרשע מאבדים מיציבותם, והאמונה בריבונות ה' הולכת ומתרחבת. **רגעים** של פגיעה באויבים הם לא רק הישג מדיני או צבאי, אלא מסר שמיימי: הנה יד ה' פועלת את המציאות. **וכך** היתה מאז ומעולם גם תגובת הגויים מול ניסים ופעולות ה', "ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים". רחב אומרת: "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם... ונשמע וימס לבבנו... כי ה' אלוהיכם הוא אלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת". הגמרא מלמדת אותנו על חזקיהו המלך. הוא ראה נסים אדירים - סנחריב וצבאו הובסו בלילה אחד. וה' ביקש לעשותו משיח. אך חזקיהו לא שר שירה, לא הודה בפה מלא על הנסים ונפסל: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח... אמרה מידת הדין: דוד מלך ישראל אמר שירה ולא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה - תעשהו משיח!?" הכרת הטוב היא תנאי לגאולה. **חובה עלינו להכיר בטובה, להודות על כל הצלה ולדעת שכל תנועה של הישג היא קריאה פנימית לחיזוק לא אירועי מקריות הם אלו, אלא מהלך אלוהי שמגלה פנים חדשות של השגחה, תכלית ותיקון. וכשם** שראינו בחוש את השגחתו, כך נוכל לשאוב ממנה עוז להמשיך הדרך בחיזוק לימוד התורה, באחדות הלבבות, ובעמידה זקופה כעם נבחר.

בימים סוערים אלו, כאשר המציאות הביטחונית, החברתית והרוחנית מטלטלת את תחושת היציבות האישית והלאומית, נדרש מאתנו מבט פנימי מעמיק, אמוני ותורני כזה שמאיר את החושך ולא מתבונן בו בלבד. **ההיסטוריה** היהודית רצופה זמנים של צער ואתגר, אך תמיד גם של צמיחה. לימדונו רבותינו, ש"אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל", אך גם לימדונו שאין ייסורין באים אלא מתוך אהבה ורצון לזקק את ישראל ולהביאם למעלתם האמיתית: **"כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיו יסור".** **מאורעות התקופה אינם רק אירועים חיצוניים, הם קול גדול שמכוון פנימה:** לחיזוק האמונה, להגברת הערבות ההדדית, ולהעמקת הקשר עם תורתנו. דווקא בזמנים קשים נבחנת מידתנו כאומה האם נוכל לאחוז באמונה פשוטה, לראות את יד ה' גם כאשר היא נראית נסתרת? **חז"ל אמרו: "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב".** ההסבר הפנימי הוא שבשעה שהמצב הרוחני נראה ירוד יש דווקא פוטנציאל לגאולה, שהרי מתוך החושך - מתגלה אור אמיתי, לא תלוי. כל יהודי שנושא תפילה, מוסיף שיעור תורה, פועל חסד - מקדם את האומה כולה צעד לעבר הגאולה. **על כן**, מאמינים בני מאמינים אנו. נדרשים אנו להתחזק, כל אחד במה שהוא יכול **קבלות קטנות שבכוון לייצר תנועה אדירה.** אפילו חיוך לזולת, תפילה בכוונה, שמירה מדקדקת על דיבור נקי אלו **ניצוצות שמדליקים את הנשמה. כוחות** הרוח שבנו חזקים מכל סערה. נשוב וניבנה, נתחזק, ונגלה שהקב"ה לא עזב לרגע. להשיבנו אבינו

חמדה גנוזה

כמוהר"ר אברהם ערוסי צוק"ל "ארחות יושב"

פרק א' (אותיות י"ב-ט"ו)

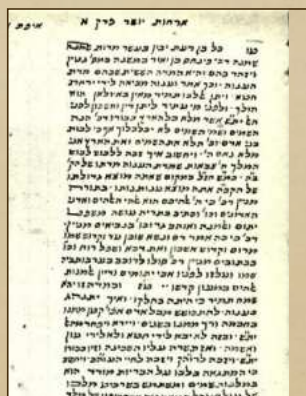
ביצחק כתיב ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים וכו' ויחפור באר אחרת ויריבו גם עליה וכו' ויעתק משם וכו'. ביעקב מה כתיב קטנתי מכל החסדים ומכל האמת וכו' ובמשה ואהרן מה כתיב ונחנו מה. בדוד מה כתיב מי אנכי ומי ביתי כי הביאותני עד הלום ואנכי תולעת ולא איש וכו'. הא למדת שמדת הענוה אין לך מדה מעולה ממנה ולא בחר הקב"ה בישראל אלא מפני שהם ענוים, שנאמר לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים. שאתם ממעטים עצמכם. וכל הזוכה למדת הענוה זוכה לראות בביאת הגואל במהרה בימינו. וזוכה לראות בבניין ירושלים ובקבוץ גליות ישראל, דכתיב רוח ה' עלי יען שלח אותי לבשר ענוים, חסידים וצדיקים אל נאמר אלא ענוים.

טו. כל בן דעת יבין בעשר מדות שמנה רבי פנחס בן יאיר במשנה במסכת גיטין [צ"ל סוטה פ"ט משנה ט"ו] ויהיה בהם והיא המדה השישית שבהם מדת הענוה. וכך אמר וענוה מביאה לידי יראת חטא. ויתן בלבו תמיד מאין בא. ולאן הוא הולך ולפני מיי עתיד ליתן דין וחשבון לפני האל יתברך שמו אשר מלא כל הארץ כבודו דכתיב הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי לבות בני אדם וכתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' ויחשוב איך זכה ללבוש לבוש המלך ה' צבאות שמדת הענוה מדתו של הקב"ה כמו שאמרו חז"ל במקום שאתה מוצא גדלותו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו בתורה מנין דכתיב כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים וכו' וכתוב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר וכו' בנביאים מנין דכתיב כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח וכו' בכתובים מנין דכתיב סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלוז לפניו אבי יתומים ודין אלמנות אלהים במעון קדשו.

יב. כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הנקרא ערב [הן הוא מצוי בארץ התימן כתב יד. איפת צדק] בכל מעשייך אל תהי נמהר, דכתיב ואף ברגלים חוטא [וגם בדבורו כמו שאמרו ואל תהי נבהל להשיב. א"צ]. שהרי אמרו מתון בש"ס שויה ארבע מאה זוזי [כמו שכתוב בש"ס משום מעשה שאירע. א"צ]. זולתי אלו שש שצריכים מהירות וזריזות למהר בעשייתם. ואלו הן: א. מצה שנלושה מהר באפייתה [שלא תחמיץ, ויעבור על כל יראה ובל ימצא. א"צ]. ב. ערבה השמש, מהר להתפלל מנחה [טרם יעבור זמנה. א"צ]. ג. מת מוטל לפניך, מהר לקברו [דכבוד המת קבורתו. א"צ]. ד. שקעה השבת ביום שישי, מהר להקביל פני שבת [וצריך להוסיף מחול על הקדש שלא יגע באיסור תורה. א"צ]. ה. מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה, ומהר לעשותה [דמגלגלין זכות ע"י וכאי שמו יבא אחר ויעשנה. א"צ]. ו. בגרה בתך, שחרר עבדך ותנה לו מהר [טרם תזנה ותפסול במשפחה] ואסמכיה אקרא דכתיב חזית איש מהיר במלאכתו [נוטריקון. א"צ] בתו [להשיאה מהר. א"צ] מנחה [להתפלל תיכף. א"צ] להדליק אור [נר שבת קודם הערב שמש. א"צ] כבוד מת [לקבורו. א"צ] תאפה [למצה תיכף. א"צ] והמצוה [לעשותה. א"צ] לפני מלכים יתייצב, כל יתייצב לפני חשוכים.

יג. כתיב (איוב כח כח), ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה, וסור מרע בינה. גמרינן דאין המדרש הוא העיקר, אלא המעשה. דאין ללמוד, אלא על מנת לעשות ולקיים. ולא יהא ח"ו כמו מכיר ומורד. כמו שאחז"ל, עבוד מאהבה, עבוד מיראה. עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב, ואין אוהב שונא. עבוד מיראה, שאם באת לבעוט, דע שאתה ירא, ואין ירא בועט. וזהו שאמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת י' א) יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט.

יד. כתיב (משלי כב ד) עקב ענוה יראת ה'. ידוע דהעניו מרכבה לשכינה. ואיזהו הנקרא עניו זה הנעלב ואינו עולב שומע חרפתו ואינו משיב. ותעלה על לבך כי מדת הענוה טובה מכל המדות. וזהו המדה שלא בחר הקב"ה באבותינו הקדושים אלא בשביל שהיו ענוים. ואנכי עפר ואפר.

א. ראה עליו מה שהזכרנו בגליונות הקודמים. ב. בשער הספר כתב המחבר "העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חשך" ספר ארחות יושר עם פירוש הנקרא איפת צדק, כדרכו בכמה חיבורים גם חיבורו שלו וגם הפירוש, בפסקא י"ב מופיע ביאור איפת צדק והובא במוסגר עם ציון א"צ כתב היד מצוי בספרייה הלאומית מס סרט: PH 7386 מס מערכת: 990002076580205171 קרדיט Alei Teiman, The National Library of Israel "Ktiv" Project, The National Library of Israel. כוונתו ככל הנראה להוכיח שיצחק התנהג בענוה מכך שלא החזיק במחלוקת אלא הלך לחפור בכל מריבה באר אחרת.

לוח הלכות ומנהגים כמנהג קהילות קדש תימן - חודש תמוז

על פי הלכות ומנהגים - הלכה ומסורה

ל' סיון - יום חמישי - ראש חדש תמוז

דיני ומנהגי ר"ח, הובאו בר"ח חשון.

ב' תמוז - שבת קדש - פרשת קרח

ששי: נוהגים להעלות הרבה ילדים לששי "ולבני לוי".

ט' תמוז - שבת קדש - פרשת חקת

מנהג הבלדי בחיבור הפרשיות: בבלדי ומקצת מהשאמי נהגו לקרוא בשבת זו פרשיות חקת בלק, ולהפריד מטות מסעי [והמנהג הקדום היה לחבר קרח וחצי חקת עד פסוק "ויסעו מקדש", ובשבת זו החצי השני מחקת ופרשת בלק. אך מנהג זה התבטל] ונחלקו חכמי תימן אם יש לנהוג כך גם בארץ ישראל, ומ"מ אין קפידא בדבר ואין דבר זה כדאי לעשות עליו מחלוקת. ראה הלכה ומסורה (קובץ כג, הלכות ומנהגים פ"ו ס"י).

ברכת הלבנה: מברכים ברכת הלבנה במוצאי שבת פרשת חוקת.

י"ד תמוז - יום חמישי

סוף זמן ברכת הלבנה: סוף זמן ברכת הלבנה בליל חמישי כל הלילה. ובליל ששי עד השעה 22.43 יברך בלא שם ומלכות.

ט"ז תמוז - שבת קדש - פרשת בלק

למנהג הבלדי קוראים פרשת פנחס, וראה מה שכתבנו לעיל.

הכרזת התענית: אחר אמירת מי שברך והשכבות, מכריז החזן על התענית י"ז בתמוז, ובדרך כלל נהגו להכריז כפי הנוסח המובא בסידורים 'אֲחִינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ, צוּם שְׁבָעָה עָשָׂר בְּתַמוּז יִהְיֶה בְּיוֹם מִקְהָר וכו'. יש שנהגו לומר במקום 'צום שבעה עשר בתמוז', צום הֶרְבִּיעִי. ומקצת קהילות נהגו שלא להכריז על שום צום.

בערבית מוצאי שבת אומרים ענינו.

י"ז תמוז - יום ראשון

תענית י"ז בתמוז: ביום י"ז בתמוז אירעו חמשה דברים קשים, נשתברו הלוחות, ובוטל התמיד מבית המקדש הראשון, והבקעה ירושלים בחורבן בית שני, ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה, והעמיד צלם בהיכל. ותיקנו חכמים להתענות בו, כדי לעורר הלבבות לתשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיו כמעשינו, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר (ויקרא כו מ) "וְהִתְנַדְּוּ אֶת עֵינֵם וְאֶת אֶבְתָּם". הרמב"ם (תעניות פ"ה ה"א ב).

ואף על פי שבחרבן בית ראשון הבקעה העיר בט' בו, כמו שכתוב בפסוק (ירמיה לט ב) "בַּחֹדֶשׁ הֶרְבִּיעִי [הוא חודש תמוז] בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הִבְקַעָה הָעִיר", אין מתענים אלא ב"ז בו, מפני שבבית שני הבקעה העיר ב"ז בו, וחרבן בית שני חמור לנו יותר מפני שהוא סיבת צאתינו בגלות הזה. שלחן ערוך (סי' תקמט ס"ב) ושתילי זתים (ס"ק ב).

דיני ומנהגי בין המצרים

במסגרת זו אנו מביאים את ההלכות הנוגעות מ"ז בתמוז עד ראש חודש אב [ושאר הדינים הנוהגים מראש חודש עד התענית יובאו להלן בחודש אב].

נישואין: נהגו שלא לישא נשים מ"ז בתמוז עד אחר תשעה באב [ולכן העלה רבינו השתילי זתים את הגהת הרמ"א בסימן תקנא ס"ב] ואפילו מי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה. אמנם אירוסין ושידוכין מותר. ואף מותר לעשות סעודת אירוסין ושידוכין.

ריקודים ומחולות: אין לעשות ריקודים ומחולות מ"ז בתמוז עד אחר י' באב. וכן אסור בימים אלו לנגן בכלי שיר או לשמוע נגינת כלי שיר. [והיינו אף הנוהגים היתר לשמוע נגינה בכלי שיר בשאר ימות השנה]. אבל שירה בפה כשהיא דרך הודאה ותפלה לה' מותר אף בשבוע שחל בו תשעה באב. - אף בסעודת שידוכין אין לעשות ריקודין ומחולות, וכן בסעודת ברית מילה או בר מצוה אין להתיר. ולשמחת חתן וכלה כגון בסעודת שבע ברכות, יש מתירין, ולמנהגינו שנהגו להחמיר שלא לנגן בכלי זמר בסעודת נישואין אף בשאר ימות השנה, כפי שכתב

ברביד הזהב (סי' תקס), לכל הפחות בימי בין המצרים ראוי להחמיר. - יש שנמנעו בימים אלו משיבת רגלים ומסיבות רשות.

לבישת בגדים חדשים: מנהגינו שאין לובשים בגדים חדשים מ"ז בתמוז עד אחר ט"ב, בין בשבת בין בחול. ואף בגדים שאינם חשובים שאין מברכים עליהם שהחיינו, נהגו שלא לחדשם בימים אלו.

ברכת שהחיינו: ברוב קהילות תימן לא נמנעו מלברך על פרי חדש ברכת שהחיינו בימי בין המצרים. אמנם יש מקהילות תימן שנהגו כדברי מרן השו"ע שכתב שטוב להזהר מלברך ברכת שהחיינו על פרי חדש או על מלבוש, אבל על פדיון הבן מברך שהחיינו, ולא יחמיץ המצוה, וכן על פרי חדש שלא יזדמן לו אחר תשעה באב יש לו לברך שהחיינו. ובשבת אין נמנעים מלברך שהחיינו.

תספורת: מנהג ע"ת צנעא ועוד מקומות להסתפר עד שבוע שחל בו ט"ב, שאז הוא אסור בתספורת מן הדין, אבל ברוב קהילות תימן המנהג פשוט שלא להסתפר מ"ז בתמוז עד לאחר ט"ב. - אשה מותרת להסתפר מ"ז בתמוז עד שבוע שחל בו תשעה באב. - ברית מילה שחלה מ"ז בתמוז עד שבוע שחל בו תשעה באב, בעלי הברית [שהם: אבי הבן המוהל והסנדק] מותרים בתספורת ביום המילה, כיון שאין איסור התספורת מ"ז בתמוז עד שבוע שחל בו אלא ממנהג. גזיזת צפרנים מותרת אף בשבוע שחל בו ט"ב, כפי שיבואר בדיני שבוע שחל בו.

זהירות בימים אלו: מ"ז בתמוז עד תשעה באב צריך להיזהר שלא לילך יחידי ביום מסוף שעה רביעית עד סוף שעה תשיעית [משעות זמניות] שבהם קטב מרירי שולט. [ועי' בה"ל דלפי המבואר בגמרא (פסחים קיא ע"ב) יותר יש לזהר שלא לילך יחידי מא' תמוז עד ט"ז דודאי שכיחי מזיקים]. וזהו דוקא בהולך בדרך מחוץ לעיר, אבל בהולך בעיר אין קפידא. וכן יש לזהר שלא לילך בין חמה לצל. יזהרו שלא להכות הילדים או התלמידים בימים אלו, שסכנתם קרובה. יש הנמנעים לרחוץ בימים אלו בים או בנהר, מפני הסכנה. יש שנוהגים שלא להתחיל בדבר חדש משום שאינו סימן טוב.

אמירת תיקון חצות: מנהג טוב לשבת בכל אלו הימים באבלות אחר חצי היום, ולבכות בכיה ממש על חורבן הבית, ודבר זה תועלת גדולה לנפש האדם, ואין צריך לומר לגבי חצות הלילה, שאף בשאר לילות השנה צריך להתאבל בהם על החורבן, וכל שכן בלילות בין המצרים שצריך להוסיף בבכיה, ועליו נאמר (ישעיה סו י'): 'שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהֲבֶיהָ שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוּשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ'. [ועפ"י] יש מקהילות ישראל שנהגו לומר בימים אלו סדר תיקון חצות אחר חצות היום ברוב עם, אמנם בקהילות תימן לא נהגו לאומרו ברב עם].

הפטירות תלת דפורענותא: בשלשת שבתות בין המצרים מפטירים 'תלת דפורענותא', והם למנהג השאמי - דברי, שמעו, חזון, וסימנם דש"ח. למנהג הבלדי - דברי, חזון, איכה, וסימנם דח"א. - נהגו לדקדק להעלות להפטירות אלו זקנים תלמידי חכמים. [אולם אם יש לאחד מן הצבור "יא"ר ציי"ט" הוא עולה, וכן נהגו כיום לענין חתן ובר מצוה שעולים הם למפטיר]. - הפטירות אלו נהגו לקרוא בנעימה כשאר הפטירות, ויש שנהגו בפסוקי התוכחה בהפטר חזון או איכה לקרוא בניגון תוכחה או עצב.

כ"ג תמוז - שבת קדש - פרשת פנחס

למנהג הבלדי קוראים פרשת מטות, וראה מה שכתבנו לעיל.

הפטרה: מפטירין את ההפטרה הראשונה מתלת דפורענותא "דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ".

ברכת החודש: יש מקומות שנהגו שלא להכריז את ראש חודש אב כלל, כיון שנאמר (איוב ג ו) "בְּמִסְפָּר יָרְחִים אֶל יָבֵא", אבל מנהג רוב קהילות תימן לברך ולהכריז את ראש חודש אב כשאר חדשים, וכל שכן ראש חודש אב שהוא זמן המוכן לפורענות, שצריך לברך את ישראל באותו זמן. [וכפי שכתבו השתילי זתים (סי' תיז ס"ק ג) ועץ חיים]. אלא שבמקום 'יחדשהו', אומרים 'יִהְיֶהוּ'. ואומר, 'רִאשׁ חֹדֶשׁ [יש שהוסיפו מְנַחֵם] אֲב הָבָא לְקִרְאָתָנוּ לְשִׁלּוֹם בְּיוֹם שַׁבָּת, יִהְיֶהוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וכו'. ואומרים הניגון בלב נשבר. עץ חיים (קנב ע"ב).

בעומק ההלכה

פסקי הלכה
משולחן המערכת

משפט כהלכה

כה"ר הגאון רבי יצחק מעלים שליט"א
רב ואב"ד עיה"ת ביתר עלית

בעניין לקיחת משכנתא עם "היתר עסקא"

שאלה: דבר נפוץ ונזקקים לו כמעט כל אדם אשר רוצה לקנות דירה, והוא לקיחת הלוואה הנקראת "משכנתא" מן הבנק כאשר הפרעון פרוס לאורך שנים, כאשר כמובן הבנק אינו גמ"ח והלוואה משלם ריבית כמחיר הקרן על ההלוואה, ומפורסם כי ישנו היתר עסקא לבנק ולכך אין בזה איסור ריבית. אלא שלכאורה "היתר עסקא" הוא היתר ליטול את ההלוואה לצורך עשיית עסקים, ושותפים הלוואה והמלווה ברווחים ובהפסדים, ואילו רוכשי הדירות אינם קונים את הדירה למען עשיית עסק וכיצד מועיל להם היתר העסקא?

תשובה: פשט המנהג ליטול משכנתא לצורך קניית דירה, ויש בזה כמה טעמים להיתר כפי שיבואר בהרחבה.

ביאור התשובה: זה ודאי שיש להבין את עניין ה"היתר עסקא", שכשמו כן הוא. צריך ליטול את הכסף לעסק, או אם יש לו עסקים אחרים (שו"ע הרב סעיפים מ"ב מ"ג), וחכמת אדם כלל קמ"ג סעיף ה', גינת ורדים כלל מ' סוף סי' ה'). ועיין אמרי יושר ח"א סי' ק"ח שכתב שנתפשט המנהג ליטול מעות העסק לצורך פירעון חובות, מבלי שמקנים לנותן עסקים אחרים. וכן כ' בשו"ת מהרש"ג יו"ד סי' ד'. ושמעתי בשם הגרש"ז אויירבך זצוק"ל, שהסביר שנותן הכסף רוצה להרוויח, ואינו מעוניין לדעת מאיזה עסק והיכן השקיע הלוואה (שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' קס'). וי"א שעצם הדירה זה עסק, שהרי מחיר הדירה עולה.

עכ"פ ודאי שלכתחילה צריך ליטול את הכסף לעסק, כיון שיש שכתבו אם לא יקח לעסק חשיב הלוואה והוי ריבית קצוצה (וכמוש"כ בשו"ת חיים ביד סי' מ"א בשם מוהריב"ש). עכ"פ עניין ההיתר עסקא בנוי הוא על סכום ההתפשרות כדי לא לחייב שבועה, אולם כאשר ידוע למלווה מההפסד הרי אין חיוב שבועה, וא"כ נשאל למה לא מתחשבים בבנק מההפסד, ויורידו חלק מהסכום שנתנו, שהרי על זה בנוי ה"היתר עסקא".

תדע שבאופן כזה אם יתבע את הבנק ל"בית משפט" יחייבו את הבנק להוריד מסכום ההלוואה. וכבר שמעתי שהיו פעמים שאדם שלא היה לו יכולת הכנסה גבוהה, ואעפ"כ נתנו לו הבנק הלוואה גבוהה ולא יכל לעמוד בתשלומים, ותבע לבית המשפט שאין לו יכולת להחזיר סכום זה, ופסק בית המשפט שהיה לבנק לתת את המחשבה לפי מה שהוגש לפניו את ההכנסות של הלוואה ולא לתת סכום גבוה להלוואה, ולכן אמרו לבנק אתם הזקתם לעצמכם ופטרו את הלוואה מחלק מתשלום זה.

וכך ביררתי אצל משפטים, ואמרו לי אם יתבעו את הבנק לבית המשפט, יחייב אותם לפי החוזה שחתמו (אולם ברור שיהיו פרשנויות). אבל לענייננו, מי שיכול שלא להזדקק לקחת מהבנק, עדיף. מ"מ מי שרוצה לסמוך על זה יוכל לסמוך (לביה"ד א"א לתבוע את הבנק, כי זה לא מחייב אותם. ולכן יכול ללכת ל"בית משפט" בלי לקבל היתר מבית הדין).

דינים מצויים הנוגעים למעשה לזמן מלחמה

בעקבות המצב הבטחוני השורר בארץ הקדש, ישנם מקרים שונים שאינם מצויים בדרך כלל, ונשאלים בהם לרוב, ונעלה כאן בקיצור כמה עניינים למען ידע ישראל הלכה למעשה למנהגינו.

א. במה שמצוי למצער פעמים רבות כאשר נשמעת אזעקה באישון ליל ומזדרזים לילך למקום מבטחים, ופעמים רבות אין מספיקים ליטול ידים, ורוצה האדם תוך כדי מרוצתו לומר פסוקי תחינה לה' יתברך שישמרנו מכל רע, הדין למעשה שישפשף ידיו במידי דמנקי ויכול לומר פסוקי תחינה אף שלא בדרך עדיין ברכות התורה.

מקורות וביאורים: נחלקו הראשונים, האם נטילת ידים שחרית היא לא רק לק"ש ותפילה, אלא גם לברכות. או שהנטילה נצרכת רק לק"ש ותפילה, אך לברכות אי"צ נטילה. ופסק מרן בשו"ע סי' ד' סכ"ג כדעת הרא"ש, שלא תקנו נטילת ידים שחרית, אלא לק"ש ותפילה ולא לברכות. ואם חושש שנגע במקומות המכוסים, ישפשף במידי דמנקי כמו שמבואר שם בסעיף כב. ולכן במציאות הנ"ל שאין סיפק בידו ליטול ידיו יוכל לקרא פרקי תהילים ושאר פסוקי תחינה בלא נטילה וישפשף ידיו במידי דמנקי. וכלפי ברכות התורה בטור וב"י סוף סימן מ"ו מבואר דנח' הראשונים האם צריך לברך ברכות התורה על פסוקים הנאמרים דרך תחינה, ולא דרך לימוד. ופסק מרן בשו"ע שם סעיף ט' "לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אף על פי שהוא אומרם דרך תחנונים. ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים. ונכון לחוש לסברא ראשונה". ומשמעות דברי מרן דהעיקר לדינא דשרי לומר פסוקים דרך תחנונים, בלא ברכות התורה, רק למיחש לכתחילה בעינן. והכא שהוא דחוק ובד"כ נמצא במצב שאינו יכול לכוון דעתו כהוגן אם יברך ברכות התורה, יכול לעשות כעיקר הדין. והגם שרבינו השת"ז השמיט הגהת הרמ"א שצ"ע שמנהג בני אשכנז כדעת המתירים, ואף הוסיף בשתילי זיתים לצ"ע שהמנהג כסברא הראשונה. לאו למימרא דמדינא הכי סבירא לן, אלא דבד"כ המנהג הוא לברך ולמיחש וכעין הלשון המובאת בב"י עיי"ש כפי שכתב מרן בשו"ע, ולא כדברי הרמ"א להקל בזה. ולעולם היכן שיש צורך להקל שפיר דמי.

ב. אזעקה שנשמעת תוך כדי תפילה ונצרך לצאת ממקומו למקום מבטחים ואף אם שח בינתיים אם הוא מצוי באמצע ק"ש, חוזר למקום שפסק בו בין שהה זמן רב כדי לגמור את כולה בין שהה פחות מכן, וה"ה אם נמצא באמצע פסד"ז או באמצע ברכות ק"ש הדין כן.

ג. אם אירע לו כן באמצע תפילת העמידה, אם שהה כדי לגמור את כולה (וכל אדם לפי משך הזמן שהוא רגיל בו) חוזר לראש. אך אם לא שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש הברכה שפסק בה. אא"כ הוא בתוך ג' ראשונות או אחרונות, שחוזר לתחילתם לפי שהם חשובות כברכה אחת.

מקורות וביאורים: יסוד הדברים מבואר בבב"י שו"ע סימנים ס"ה וק"ד, ודיון זה רבו בו השיטות והנדונים ונעלה כאן בקיצור המסקנא לדידן, והוא דדעת מרן להלכה כדעת הרי"ף והרמב"ם דגבי ק"ש אין מחלקים בין אם היתה השהיה מחמת אונס או מרצון (ודלא כהרמ"א שפסק כדעת התוס' והשמיטו רבינו השת"ז), ובכל גוונא לא הוי הפסק, בין הפסיק בשתיקה בלבד שהלך בשתיקה למקום מבטחים ובין אם הפסיק גם בדבור, חוזר למקום שפסק. ואף שק"ש דאורייתא ותפילה דרבנן, בזה תפילה חמירא טפי, כמו בעוד כמה עניינים. והסברא היא דתפילה הוא כעומד לפני מלך, ועומד לפני מלך אינו ראוי שיפסיק מדברו עם המלך. משא"כ בעוסק בק"ש, הוא מקבל עול מלכות שמים בינו לבין עצמו, ולפיכך אף שהפסיק, ואף שהיה כדי לגמור את כולה, חוזר למקום שפסק. לעומת זאת גבי תפילה, פסק מרן בס"י ק"ד דבכל גוונא, אם הפסיק בין בשהיה בין בדבור, אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ואם לאו, חוזר לראש הברכה שטעה בה. ואם אירע כן בג' ראשונות או ג' אחרונות, חוזר לתחילתם.

ה' משפיל אף מרומם

בעת ההיא היתה העיר רחובות מוקפת בפרדסים של פירות הדר ושאר גדולים חקלאיים סביב לה, משכך באופן טבעי פנו רבים מהעולים תושבי רחובות לעסוק במלאכת החקלאות, גם מארי נתן עסק למלאכתו בחקלאות, כאשר קודם מלאכתו ולאחר סיום מלאכתו היה עוסק בתורת ה' משיבת נפש ביגיעה עצומה.

שח לי המנוח המוהל המפורסם עמנואל משולם ז"ל כי היה עד ראיה למעשה הבא וכה סיפר.

בין העובדים במלאכת החקלאות נמנה גם "שמואל רכטמן", שלימים פסק מעיסוקו בחקלאות, והחל לעסוק בפעילות ציבורית, עד שנתמנה לראש עיריית רחובות ולאחר מכן לחבר כנסת.

והנה באחד הימים בעת שהיה מהלך מארי נתן במעלה הרחוב לכיוון ביתו,

בשובו מן העבודה בשדה, היה יורד ובא כנגדו מר שמואל רכטמן הנזכר, והנה כאשר נפגשה דרכם פנה אל מארי נתן ואמר לו כך "ראה להיכן אני הגעתי והיכן אתה" כאומר אני נתעליתי למעלה רמה ואתה עודך עובד בעבודת השדה" השיבו מארי נתן בזו הלשון "ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם".

בימים ההם התנהל כנגד רכטמן הנז' משפט על חשד כי לקח שחד, ומיד אחרי דבריו של מארי נתן, אומת העניין והוא הורשע בבית המשפט, נגזר עליו מאסר, ובאותו שבוע בו אמר לא מארי נתן "משפיל אף מרומם" השפילו הקב"ה עד עפר.

לא בכדי זכתה יהדות תימן לשמור על יהדותה יותר משאר פזורות ישראל בגולה, אמנותם בדברי חכמים היתה ללא פניות, משכך קיימו את אמרות חז"ל פשוטם כמשמעם, לכך אף גדולי התורה לא הטילו עצמם על הציבור אלא קיימו בנפשם דברי התנא באבות "פה תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון", אך מאידך קיימו גם מאמרם ז"ל "עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי" לכך כאמור רוב החכמים אף הגדולים ביותר עסקו במלאכה לצד תורתם.

אף משעלו ארצה ניסו תחילה לשמור על אותם ארחות חיים, כאשר אדם עובד למלאכתו כדי מחייתו ומשקיע את שאר כוחותיו בלימוד התורה, עד שלמצער נשתנו העיתים והזמנים.

אחד מיוחד מבין החכמים היה כמוהר"ר נתן חובשי זיע"א ערש הולדתו בשורעב בשנת ה'תרמ"א, כל ימיו גדל בין החכמים ספג מהם תורה חכמה ודרך ארץ, כבר משחר נעוריו ניכר בחריפותו ושיקדנותו ובמסירותו לעסק התורה, את כל חילו נתן לתורה והגה בה יומם ולילה, בורח היה מן הכבוד, ובאמרי פיו המפיק מרגליות ומאור פניו קירב את הרבים.

מארי נתן עלה ארצה בשנת תרע"ב ואוה למושב לו את שכונת שעריים שברחובות, הוא כונה "הגד" היינו ה"סבא" היות והיה הזקן והגדול שבחבורה, עסק בתורה רבות עם ידידו כמוהר"ר יוסף משולם זיע"א רבה השני של שעריים.

דברי הימים

"תנעם" - תורה נעימה עניות מצויה

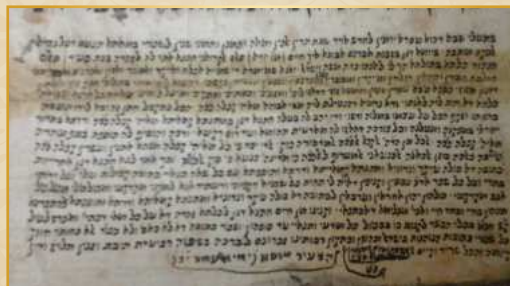
ומאתים בין כפרים וכרכים וראש המדינות תנאי[ם], ושם בכל המדינות כמו שלש מאות אלף יהודים ועיר תנאי, בצורה מאד". בשיחה עם ד"ר משה גברא הי"ו הובהר כי מאחר ולא ידוע לנו מהתקופה העתיקה ולא מהתקופה המאוחרת כל יישוב הנקרא תנאי או תנאים, קרוב לוודאי כי הוא שיבוש של המילה "תנעם" ששמעה רבי בנימין בצורה משובשת. אם כי יש לציין כי לדבריו היו בעת ההיא בתימן שלש מאות אלף יהודים מספר הנראה כמוגזם קצת.

עיר זו היתה מלאה חכמים וסופרים לאורך כל הדורות, בדור האחרון חיו שם כמוהר"ר אברהם שחב, כמוהר"ר יוסף קרואני, כמוהר"ר שלום אבהר ועוד.

יהודי תנעם עברו במשך הדורות תהפוכות רבות, לעיתים אף נתרוקנה כמעט כליל מיושביה, רבי יעקב ספיר שסייר בתימן בשנת התרי"ט כתב כי יש בה כשבעים משפחות ורובם עניים ושני בתי כנסת להם. בעלי נוסקריקון דרשו שמה "תורה נעימה עניות מצויה" (אנצ' שם).

מעניין לציין כי כפי שנתברר מיהודים יוצאי תנעם עד הדור האחרון היו בו שני בתי כנסת בלבד, שניהם בנוסח השאמי, מנהגיהם של יהודי תנעם מגוונים ומשולבים בין מנהג השאמי של בני צנעא לבין השאמי של דרום תימן.

משלו המושלים על עי"ת זו כי מצנעא תצא תורה ודבר ה' מתנעם" וזאת היות ובימי קדם היו בתי דין קבועים ומורים לרבים אך בשני ערים אלו. מקובל במסורת כי עיר זו הינה "ריש גלותא" היינו מאותם מקומות בהם באו הגולים וקבעו משכנם שם מיד בהגיעם לתימן, כפי שכתב גוייטין בספרו (התימנים עמ' 201) "ביחס לעיירה תנעם שבמזרח תימן אפילו חכמי צנעא מודים שהיא ריש גלות" וא"כ היישוב היהודי קודם רש מאד, אמנם עדות ברורה על הימצאות יהודים שם עולה מתוך דברי מהרד"ם בשו"ת רביד הזהב סימן א' בתשובתו הנודעת גבי כשרות ספרי תורה כתב "וכן הביאו אלינו ס"ת משבית תנעם שהיתה בימי המלך הא' ואמר לי רב אחד זקן מ"ח מנוחתו כבוד שזה הספר מזמן קדמון והיה כתוב בתיק שלו שמזמן כתיבתו ת"ס שנה והיה משבחו בתכלית זמן כתיבת השו"ת בשנת התק"ד לערך שהוא עד זמנינו 280 שנה ובתוספת 440 שנה הוא כשבע מאות ועשרים שנה.

צילום כתובה מהעיר תנעם

עדות עתיקה יותר ציינו החוקרים (טובי, מורשת יהודי תימן עמ' עד. גברא, אנציקלופדיה לקהילות תימן עמ' 593) לפני כתשע מאות ע"פ דברי רבי בנימין מטויליה אשר כתב בספר מסעותיו גבי תימן "ועל כל היהודים יושבי תימא וטילמס וכו' ויש שם כמו ארבעים מדינות

בשורה משמחת לציבור שוחרי התורה והמוסרה
אברכים ובני ישיבות גדולות
על הקמת קרן

"מסורה רבותינו"

לכתיבת מערכות בהלכה ומנהג במסורת ובמשנת רבותינו חכמי תימן
ועל צבאם הודן ומאורן של ישראל רבינו דוד מזרחי (משרקי) זיע"א
בעל שתילי זיתים ושא"ס

מקום שני
(שני זוכים)
₪2,500

מקום ראשון
(זוכה אחד)
₪5,000

מקום רביעי
(חמישה זוכים)
₪1000

מקום שלישי
(חמישה זוכים)
₪1,500

כללי ההשתתפות:

- על המאמרים לעסוק במשנתם ההלכתית של רבותינו חכמי תימן או במנהגי תימן בלבד
- המאמרים יוגשו מוקלדים בלבד לתיבת לכתובת המייל 5400950MS@GMAIL.COM
- גופן גודל 12 מינימום 3 עמ' ולא יותר מ-6 עמ' A4
- חובה לציין בראש המסמך שם ומשפחה מספר פלאפון זמין ושם הכולל/ישיבה גדולה.
- המאמרים יתקבלו עד ט"ו באב התשפ"ה בלבד.